

Duurzame Ontwikkeling voor dummy's.

- De basisgegevens voor Duurzame Ontwikkeling
- Duurzame Ontwikkeling heeft nood aan een ecologische economie
- Drie strategieën voor Duurzame Ontwikkeling
- Mentaliteitswijziging voor Duurzame Ontwikkeling
- Het middenveld en Duurzame Ontwikkeling
- Duurzame Ontwikkeling betekent participatiemogelijkheden voor iedereen

Duurzame Ontwikkeling voor dummy's. ↙

Deze tekst geeft in een notendop aan wat de belangrijkste ideeën zijn achter Duurzame Ontwikkeling. Het is geen uitgebreide gids, maar een "10-pager" waarin een basis wordt gelegd voor uw kennis over Duurzame Ontwikkeling.

De basisgegevens voor Duurzame Ontwikkeling

Duurzame ontwikkeling is noodzakelijk voor het behoud van de planeet en voor een rechtvaardigere verdeling van rijkdommen tussen mensen hier, ginder, nu en later. Het is geen derde of vierde weg, het is de énige. Duurzame Ontwikkeling heeft daarentegen geen vastliggend eindpunt, promoot geen unieke waarheid, maar betekent een transitie (verandering) waarin oude, niet duurzame patronen, worden vervangen door duurzame. Met een blik op de lange termijn. En oog voor de limieten van de aarde, met gevoel van rechtvaardigheid en gebaseerd op wensen en mogelijkheden van de bevolking.

Duurzame Ontwikkeling schept een kader voor het beleid en onze eigen consumptiepatronen. Het is een bril die je opzet, waardoor je de realiteit beter kunt inschatten en de consequenties voor ons dagelijks handelen inzicht en beheersbaar maakt.

Er zijn **DRIE BASISGEGEVENS** voor Duurzame Ontwikkeling:

- 1 | de aarde is rond en dus gelimiteerd, groeien doet zij niet meer. De draagkracht van de aarde is dan ook beperkt.
- 2 | mensen zijn op hun beurt ook gelimiteerd. Teveel sociale druk, vervreemding en/of milieuvervuiling maakt ongezond.
- 3 | de economie dient in functie te staan van de samenleving en niet andersom.

Vaak wordt Duurzame Ontwikkeling omschreven als een ontwikkeling die rekening houdt met de drie pijlers of dimensies: de economische, de sociale en de ecologische. Er wordt de schijn opgewekt alsof ze allemaal evenwaardig zijn en evenveel aandacht verdienen. In de praktijk worden ze ook vaak los van elkaar gezien, en spreekt men van Duurzame Ontwikkeling als er twee of meer componenten van de drie geïntegreerd zijn. Zo wordt Duurzame Ontwikkeling een containerbegrip en drijft sterk af van de oorspronkelijke gedachte die eerder holistisch is. De drie pijlers zijn intens met elkaar verbonden. Vandaar dat de benaming pijler niet juist is: die staan los van elkaar.

En Elton John zong het al: "We can build a bridge between them, but the empty space remains".

Daarnaast, in onze huidige maatschappij, zijn de machtverhoudingen ook zodanig dat er bewust of onbewust, meer belang wordt gehecht aan de economische pijler dan aan de andere twee. Steeds meer wordt Duurzame Ontwikkeling ingevuld door een "Business as usual" beleid met een beetje rood en een beetje groen. Helaas gaat dat niet de ommekeer geven die noodzakelijk is voor het behoud van mens en planeet.

De basisgegevens voor Duurzame Ontwikkeling

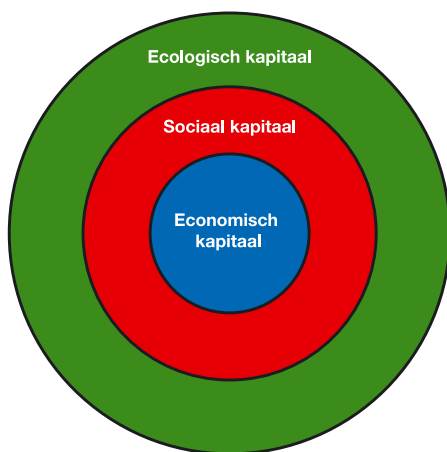
Het ecologisch kapitaal: de ecosystemen, natuurlijke rijkdommen, biodiversiteit, water, schone lucht, ...

Het **ECOLOGISCH KAPITAAL** is de basis voor ons leven en in uitbreiding voor onze economie. Vandaar dat dit binnen duurzame ontwikkeling ook veel aandacht krijgt, temeer omdat dit sinds de industriële revolutie het verwaarloosde kindje is geworden. Men gaat er nog steeds van uit dat het ecologisch kapitaal ongelimiteerd aanwezig is. Maar momenteel zijn we ons milieukapitaal aan het opsouperen, hetgeen niet verantwoord is naar de toekomstige generaties toe. Milieuproblemen zoals droogte, ontbossing, erosie, vermindering van biodiversiteit of het klimaatprobleem zijn hier voorbeelden van. En dit zijn onomkeerbare processen.

Het sociaal kapitaal: de mensen, hun familie en vriendennetwerken, sociale cohesie, cultuur en waarden, arbeidsproductiviteit, reproductie capaciteit, gezondheid, onderwijsniveau, ...

Het **SOCIALE KAPITAAL** van duurzame ontwikkeling staat voor verschillende grote uitdagingen: de dualisering en de marginalisering van diverse groepen in onze samenleving, de problemen van vergrijzing en de vereenzaming van mensen, de complexiteit die migratie met zich meebrengt, arbeidsomstandigheden, ... Een maatschappij met een grote sociale cohesie is effectiever in het realiseren van gemeenschappelijke doelstellingen. Een dergelijke maatschappij is ook weerbaarder tegen externe bedreigingen zoals economische degradatie of de effecten van de klimaatverandering.

Het economisch kapitaal: financiële activa, machines, productiemiddelen, gebouwen, dienstensector, ...

Het **ECONOMISCH KAPITAAL** is het instrumentarium die onze huishouding vorm geeft en helpt. Maar helaas wordt de aanmaak hiervan vaker als doel op zich gezien, in plaats van als middel. Een goede loodgieter is toch ook meer dan de inhoud van zijn gereedschapskist? Het huidige economische denken verloopt niet duurzaam. Het gebruik van energie en materialen zijn niet in overeenstemming met de doelstellingen die naar voren worden geschoven inzake duurzame ontwikkeling.

De Europese Unie bijvoorbeeld, gebruikt nog altijd meer grondstoffen dan de hoeveelheid waar ze eigenlijk recht op heeft bij een wereldwijde eerlijke verdeling. Dat onze economie niet efficiënt functioneert, merken we elke dag aan bijvoorbeeld het fileprobleem en de economische verliezen die dit met zich meebrengt. Denken we maar aan luchtverontreiniging zoals ozon en fijn stof, armoede die niet opgelost geraakt. Dikwijls wordt de economische groei naar voren geschoven als dé oplossing voor alle problemen, maar de realiteit toont aan dat een té sterke groei ook een oorzaak kan zijn van vele problemen! Vooral dan een groei die onevenredig gebruik maakt van grondstoffen en arbeid.

Duurzame Ontwikkeling heeft nood aan een ecologische economie

Hoe groter het belang van het economisch kapitaal wordt, hoe meer spanningsveld er komt naar het sociale en ecologische kapitaal. Dit schept problemen. Alles zou het beste in harmonie zijn.

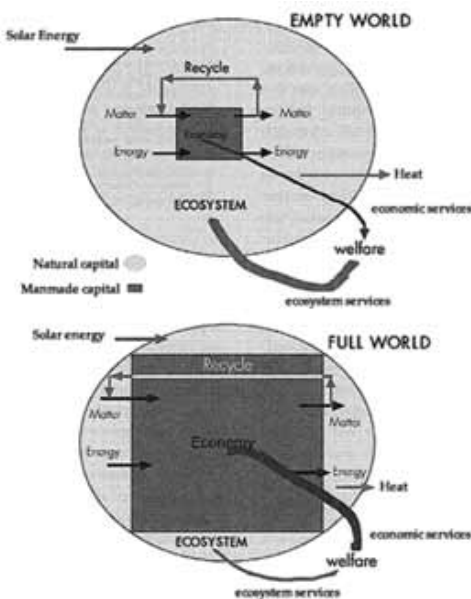
De ecologische economie zet, in tegenstelling tot het klassieke economische denken, de aarde centraal en vertrekt van het ecosysteem als een onvervangbaar kapitaal in onze samenleving (zie figuur). Het ecosysteem levert natuurlijk grondstoffen op, zoals landbouwstoffen, watersystemen, zuivering van de lucht door bomen en opvang van afval. Dit zou je kunnen zien als 'de rente' van het kapitaal. En op deze rente moeten we het productie- en consumptiepatroon baseren. De manier van leven op onze aarde, de industrie en de mensen verbruiken ononderbroken de grondstoffen en energiebronnen van onze aarde, meer dan zij als 'rente' levert. Dus zijn we de aarde aan het opeten, ons ecologisch kapitaal. En elke econoom weet dat als je aan je kapitaal begint te knabbelen je bezig bent jezelf naar een faillissement te werken.

De aarde is daarbij niet alleen de leverancier van grondstoffen maar ook de ontvanger van afvalstoffen (CO₂, afval, vervuild water). Dit afval kan door de aarde maar gedeeltelijk worden verwerkt.

Het natuurlijk kapitaal dat we gebruiken kan niet zomaar vervangen worden: eens weg, altijd weg. De ecologische economie houdt ook rekening met het verdelingsvraagstuk: de opbrengsten van het natuurlijk kapitaal dienen eerlijk verdeeld te worden. Zo ook de lasten.

De Amerikaans econoom Herman Daly, één van de 'founding fathers' van de ecologische economie construeerde bijgaand model van de planeet aarde. We zien een wisselwerking tussen het economische systeem (witte rechthoek) en het alles omvattende systeem aarde (grijze ovaal.) De aarde ontvangt zonne-energie die een aantal hernieuwbare energiebronnen op onze planeet aandrijft. Levende organismen zetten, onder invloed van de zon, water en koolstofdioxide om tot voedingsgewassen. Afvalstoffen van deze organismen zijn weer voedingsstoffen voor andere organismen. Dit zou een volmaakte kringloop moeten zijn.

Ons economisch proces zet het door de aarde geleverde materiaal en de energie om in goederen en diensten. Via deze goederen en diensten wordt welvaart gecreëerd. Maar de aarde levert tegelijk ook een aantal milieufuncties: klimaatregulering of de bevoorrading van water bijvoorbeeld. Herman Daly maakt in zijn model een onderscheid tussen de situatie van onze wereldeconomie voor de industriële revolutie (een lege wereld) en de situatie vandaag (een volle wereld). De economie nam vroeger slechts een beperkt deel van de aarde in beslag. Nu botst de schaal van de wereldeconomie op de grenzen van onze planeet. De aarde kan zijn milieudiensten minder en minder goed regelen. En raakt danig in de war. Dit manifesteert zich onder andere in de opwarming van ons klimaat.

Drie strategieën voor Duurzame Ontwikkeling

1 | De efficiëntie strategie

Tot nu toe was economische vooruitgang gestoeld op het verhogen van de arbeidsproductiviteit. De boodschap was meer produceren met minder mensen, waarbij natuurlijk hulpbronnen als oneindig werden beschouwd. Aangezien de wereld en de grondstoffen eindig zijn en er ook grenzen zijn aan de draagkracht van de aarde, hebben we nood aan een nieuwe invulling van vooruitgang. De nadruk moet niet langer liggen op arbeidsproductiviteit, maar wel op het verhogen van de productiviteit van de natuurlijke hulpbronnen. De eerder aangehaalde factor 4 en factor 10 zijn doelstellingen van dematerialisatie die passen in een strategie van eco-efficiëntie. We proberen zo veel mogelijk 'output' te produceren met een minimum aan 'input' (materialen, grondstoffen en energie). Hierbij moeten we een product of dienst doorheen zijn hele levenscyclus bekijken, vanaf de winning van de grondstoffen over de gebruiksfase tot de afvalfase van het product. Terwijl gedurende het hele proces aan de sociale arbeidsvoorwaarden moet voldaan zijn.

De efficiëntiestrategie maakt gebruik van gesloten kringlopen waarbij materialen en energie zoveel mogelijke hergebruikt worden. Producten worden zo ontworpen dat ze een minimale hoeveelheid grondstoffen nodig hebben, gemaakt worden van biologisch afbreekbare materialen en opgebouwd worden uit modules die eenvoudig recycleerbaar zijn.

Bij een dergelijke strategie kan technologie een grote rol spelen. Nieuwe woningen kunnen zo gebouwd worden dat hun impact op het milieu verlaagd wordt met bijna 75%. Maar om een volledige duurzame transitie in onze samenleving te verkrijgen, moeten producten en technologieën beschikbaar zijn voor iedereen. Op de woningmarkt zullen we de grootste sociale én milieuwinst boeken als deze duurzame maatregelen bijvoorbeeld ook in de woningen van kwetsbare groepen uitgevoerd worden.

2 | De strategie van het genoeg oftewel de sufficiëntie strategie

Een efficiëntiestrategie alleen is echter niet genoeg. Vaak wordt de winst die we behalen met het efficiënter produceren van goederen, teniet gedaan door de totale economische groei, het zogenaamde reboundeffect.

Reboundeffect

Het reboundeffect is het effect dat na een stijging in efficiëntie dit een daling in de prijs teweeg brengt. Deze kostendaling stimuleert de vraag, waardoor de totale consumptie van de grondstoffen even groot is als bij het uitgangspunt. Zo verbruiken onze huidige auto's veel minder brandstof dan deze van 20 jaar terug. Maar het aantal auto's en het aantal kilometers dat we rijden zijn zodanig gestegen dat het totale gebruik van brandstoffen nog steeds de hoogte in gaat.

We moeten daarom de efficiëntiestrategie aanvullen met een genoegstrategie (sufficiëntie). Een genoegstrategie is eerder gericht op welzijn dan op materiële groei. Om dit te bereiken moeten we anders, en op een aantal vlakken minder, consumeren. Om gelukkig te zijn is het niet nodig om te blijven consumeren. De efficiëntiestrategie streeft er dan ook naar om een even hoge levenskwaliteit te waarborgen met minder materiële consumptie. De maatschappij zou zich dan eerder kwalitatief (op vlak van technologie, kennis, inkomensverdeling) dan kwantitatief ontwikkelen. De stijgende consumptiedruk op onze maatschappij maakt dat er minder tijd vrij is voor sociale thema's/netwerken. Familie, vrienden, vrijwilligerswerk, ... vragen allen een tijdsinvestering waar we momenteel niet of te weinig aan toe komen. Deze sufficiëntie-strategie werkt natuurlijk enkel voor de groepen in onze maatschappij die boven een materieel minimum zitten.

3 | Herverdelingsstrategie

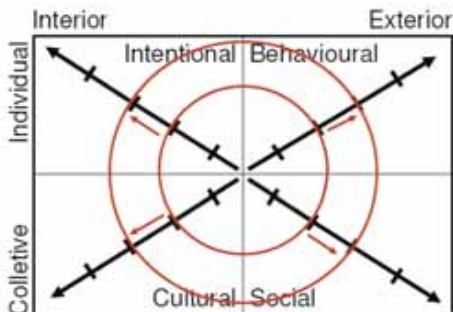

Naast de efficiëntie- en sufficiëntiestrategie is er ook een herverdelingsstrategie nodig om te komen tot een sociaal rechtvaardige samenleving. We moeten werken aan een herverdeling van de economie naar de sectoren die een lagere milieuimpact hebben én we moeten streven naar een herverdeling van de welvaart, voor een beter welzijn van iedereen. Deze strategie maakt gebruik van mechanismen voor herverdeling zoals het verhogen van het basisinkomens door onder andere een vermogenstaks.

Ten aanzien van de zuidelijke landen is het verdelingsvraagstuk natuurlijk nog zichtbaarder en schrijnender. Concepten als de ecologische voetafdruk en ecologische en sociale schuld maken duidelijk dat de rijkdom in het Noorden is gebaseerd op de exploitatie en verbruik van de natuurlijke hulpbronnen in het Zuiden. Dit was al zo ten tijde van de koloniale veroveringen, maar duurt heden ten dage nog steeds voort. Met een luttel overdracht van wat financiële middelen in de vorm van ontwikkelingshulp kunnen we deze herverdeling niet oplossen. Een andere vorm van handel en politiek bedrijven, met internationale dwingende afspraken, zal zeker noodzakelijk zijn.

Mentaliteitswijziging voor Duurzame Ontwikkeling

Integral approach to change

Deze 3 strategieën vragen een mentaliteitswijziging, vooral het efficiëntiedenken moet ondersteund worden door een gedragsverandering. Het basisidee is dat we anders en beter zullen moeten produceren en consumeren. Op bepaalde vlakken zal het ook om minder consumeren gaan. Een aandachtspunt hierbij is dat consumptie niet enkel dient om onze basisbehoeften zoals honger, dorst, onderdak, etc., te bevredigen. Maar consumptie speelt ook een rol in het vormen van onze sociale identiteit en onze sociale posities. Daarnaast spelen gewoontes, gedragingen, cultuur ook een rol in het complexe (consumptie)gedrag dat we vertonen.

Hoewel de aandacht voor milieu en klimaat, ethisch consumeren of fair trade de laatste jaren is toegenomen, blijkt er toch een groot verschil te bestaan tussen wat een burger denkt en wat diezelfde burger/consument koopt in de winkel. Attitudes en gedrag stemmen vaak niet overeen. Allerlei drempels staan een duurzaam (aankoop)gedrag in de weg. Het volgende schema, gebaseerd op het *'All Quadrants, All Levels-schema'* van Ken Wilbers, verduidelijkt op welke terreinen we moeten werken om tot gedragsverandering te komen.

Wilbers zet de belemmeringen in onze maatschappij uit langs twee assen, een individuele vs collectieve as en een interne (subjectieve) vs externe (objectieve) as. Zo ontstaan er 4 kwadranten die de belemmeringen voor gedragsverandering in onze maatschappij beschrijven.

Het eerste kwadrant, het individueel–interne (subjectieve) kwadrant beschrijft de individuele emoties en persoonlijke ervaringen van mensen. We spreken hier over de normen, waarden, denkkaders en **ATTITUDES** van personen. Als we het voorbeeld van voeding nemen, zijn er weinig mensen die denken dat een biologische voeding effectief kan bijdragen tot een wereldwijde duurzame samenleving of een duidelijk positief effect heeft op hun eigen gezondheid.

In een tweede kwadrant wordt het individueel – externe (objectieve) niveau besproken. Hierin situeren we het concrete **GEDRAG** van mensen, rekeninghoudend met de persoonlijke fysieke, cognitieve en financiële capaciteiten. Niet iedereen kan zich bijvoorbeeld een duurzame renovatie van zijn woning veroorloven.

Het derde kwadrant, het collectief – externe (objectieve) deel gaat over de **STRUCTUREN** die gedragsverandering belemmeren. Veelal zijn dit politieke structuren, die te veel gefocust zijn op kortetermijnacties in plaats van een globale visie te hanteren.

Het laatste kwadrant geeft de barrières van het collectief – interne (subjectieve) weer. Hier staat het dominerend **WERELDBEELD** en de ermee verbonden sociale normen, centraal. Deze beïnvloeden het gedrag, de attitudes van mensen en beïnvloeden mee het politieke leven. Een drang voor individualisering en materialisme bijvoorbeeld beïnvloedt de mogelijkheden om een solidaire samenleving te bekomen.

Dit schema voegt de drijvende krachten in een samenleving in een geïntegreerd model samen. Indien we een gedragsverandering in de samenleving tot stand willen brengen, zal dit via een integrale aanpak moeten: tegelijkertijd inwerken op alle vier deze kwadranten.

Het middenveld en Duurzame Ontwikkeling

Het middenveld kan hierin zeker een rol te spelen. Middenveldorganisaties hebben een taak als mobiliserend orgaan voor het aansturen van gedragsverandering bij de bevolking. Ze kunnen hun achterban stimuleren met gerichte acties. Daarnaast kunnen ze problemen in de maatschappij detecteren en doorgeven aan het beleid, ze hebben de taak om onrecht aan te klagen, te ijveren voor een rechtvaardigere, duurzamere wereld en gedragen oplossingen voor te stellen. Middenveldorganisaties spelen vaak in op de twee collectieve kwadranten van het schema, en laten de individuele kwadranten te veel links liggen.

Een effectieve strategie om een maatschappij aan te zetten tot de noodzakelijke gedragsverandering zit vervat in het model van de 4 E's, ontwikkeld door het DEFRA (Department for Environment Food and Rural Affairs - UK). Deze 4 E's staan voor Enable, Encourage, Engage en Exemplify.

Enable (maak mogelijk)

gaat over de beschikbaarheid van duurzame consumptie. Duurzame keuzes maken moet eenvoudig en vanzelfsprekend worden. De juiste informatie moet beschikbaar zijn en een duurzame keuze moet betaalbaar en kwalitatief zijn. Kiezen voor meer isolatie in een woning, mag geen tijdrovende zoektocht worden. De kosten en het gebruiksgemak van duurzame alternatieven moeten voorop staan.

Encourage (moedig aan)

bepaalt dat duurzame keuzes moeten gestimuleerd worden. Dit kan via prijsaanmoedigingen of via meer sensitieve informatiecampagnes. Bewustwording, gezonde marketing en positieve boodschappen kunnen mensen aansporen tot een duurzaam gedrag.

Engage (betrek mensen)

is cruciaal om grote groepen mensen te bereiken. Kleine groepen bereiken meer dan individuen alleen. Via groepsmatige stimulansen zullen veranderingen beter aanvaard worden.

Exemplify (geef het goede voorbeeld)

zet het belang van voorbeeldfuncties in de verf. Als organisatie kan je zelf kiezen voor duurzaamheid. Via de ervaring die je zo opbouwt, wordt het makkelijker om de gedragswijziging te promoten bij anderen.

Duurzame Ontwikkeling betekent participatiemogelijkheden voor iedereen

Participatie wordt vaak de vierde dimensie en zelfs de kern van het proces duurzame ontwikkeling genoemd. In het Brundtlandrapport 'Our Common Future' is participatie een duidelijke voorwaarde om duurzame ontwikkeling te bereiken: **'HET POLITIEKE SYSTEEM MOET TOELATEN DAT ELKE BURGER ACTIEF KAN DEELNEMEN AAN HET BELEID'**. Duurzame ontwikkeling is een proces waarbij deze visie op participatie in alle institutionele kanalen van onze maatschappij geïntegreerd moet worden. Participatie brengt verschillende voordelen met zich mee. Zo zorgt een actieve betrokkenheid van het middenveld voor de inbreng van nieuwe ideeën, ervaring en expertise en moedigt het de ontwikkeling van alternatieve en gedragen oplossingen aan. Participatie verkleint het risico op conflicten, omdat alle partijen mee beslissen en het vergroot de kans op een betere en meer duurzame ontwikkeling. Participatie biedt daarnaast de mogelijkheid tot samenwerking en coördinatie tussen overheden en het middenveld, wat het onderlinge vertrouwen vergroot en langdurige samenwerkingsverbanden tot gevolg kan hebben.

Participatie veronderstelt dat er structuren en processen bestaan die toegang tot het beleid garanderen voor het middenveld en burgers. Participatie is meer dan deelnemen. Het tempo en de mogelijkheden van de participatie moeten aangepast zijn aan de deelnemers, het uiteindelijke perspectief van de participatie moet duidelijk zijn en het resultaat moet achteraf teruggekoppeld worden aan de participanten. Een andere voorwaarde voor participatie is een sterk, politiek geëngageerd en georganiseerd middenveld.

En niet te vergeten politieke wil, leiderschap en lange termijn visie van de politici!

Hoe te participeren op lokaal niveau?

De duurzaamheidsspiegel – een initiatief van het VODO in het kader van het Steunpunt Lokale Agenda 21 – is een vragenlijst die het duurzaamheidsgehalte van het lokale beleid 'meet'. Lokale middenveldorganisaties buigen zich samen met het gemeentebestuur over een lijst bestaande uit 11 modules met vragen over wat er in de gemeente al gebeurt en hoe de deelnemers die acties inschatten. Naast een module Duurzame Ontwikkeling –die de algemene principes van Duurzame Ontwikkeling behandelt – passeren verschillende ecologische, economische en sociale thema's de revue. De spiegel verschilt van andere meetinstrumenten zoals de Stadsmonitor omdat het een kwalitatieve invulling aan het concept geeft. De spiegel in de eerste plaats de lokale dialoog aanwakkeren en perspectieven tot samenwerking aanreiken over de beleidsgrenzen heen. Aan de hand van de resultaten worden gemeenten aangemoedigd gemeentegesprekken rond duurzame ontwikkeling te houden. Omdat het de deelnemers aan het denken zet is het naast een meet- en communicatieinstrument, ook een leerinstrument. Meer info vind je op www.duurzaamheidsspiegel.be.

Linken voor de meerwaardezoeker:

www.vodo.be
www.sla21.be
www.duurzaamheidsspiegel.be

en in het buitenland:

www.economischegroei.net
www.wupperinst.org
www.seri.at
www.ecoeco.org
www.iisd.org/sd/

Colofon:

Publicatie van het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling
VODO vzw
Vlasfabriekstraat 11
1060 Brussel
02-536 19 40

Verantwoordelijke uitgever: Leida Rijnhout
Lay out: Bureau Jacques - Maassluis (NL)

Uitgave: september 2008

